

Становище

на доц. д-р Александър Гребенаров

за дисертационния труд на Елена Христова Чалгънова

„Владимир Каназирев и българското национално движение (1900–1935 г.)“

Дисертационният труд на Елена Чалгънова представя Владимир Каназирев като деец, който оставя значима следа в историята на българското национално движение. Става дума за един истински родолюбец, роден като османски поданик в Мехомия (дн. Разлог), преминал през Военното училище в София и Върховния македоно-одрински комитет (ВМОК), участник в две въстания и в три войни за национално освобождение на Македония и Тракия. След Първата световна война заминава за САЩ, където прекарва втората половина от живота си като американски гражданин, без да забравя за страданията и мечтите на своите съотечественици.

Едно от важните достойнства на труда е, че той не е произведение от чисто биографичен тип. Напротив. Чрез фигурата на Каназирев се изследват нови моменти от историята на България, в частност на българското национално движение на Балканите и отвъд океана. Подходящата структура на дисертацията, съдържаща увод, три глави и заключение, позволява вплитане в общоисторически план на прояви, в които деецът воюва с оръжие или със слово за българската кауза в Македония. Към изследваните вече проблеми тук са прибавени допълнителни аргументи и анализи, които дават друг поглед върху събитията. Така напр. в първа глава, чрез участието на Каназирев в Горноджумайското и Илинденско-Преображенското въстание, са показани не само причините за тяхното избухване, а именно че в границите на Османската империя продължава да живее онеправдано българско население, което четвърт век очаква да се изпълнят клаузите на Берлинския договор от 1878 г. В частта са разгледани въпроси, които

доосветляват отношенията между ВМОК и Вътрешната македоно-одринска революционна организация (ВМОРО), достигащи често до разриви. Докторантът без боязън и излишен патос разкрива част от генезиса на противоречията, както и факторите, допринесли за настъпилия обрат през есента на 1905 г., когато Върховният комитет „слага оръжие”. В споменатите събития ролята на Каназирев не е маловажна – той е сред активно действащите фигури във ВМОК, въпреки близките отношения на негови родственици с ръководителите на ВМОРО. Заслужено внимание е отделено и на проявите му в благотворителните инициативи за облекчаване съдбата на бежанците, установени в България след Илинден, както и на стремежа му да привлече вниманието на световната общественост към нерешения македонски въпрос.

Участието на Каназирев в трите войни през второто десетилетие на XX в., проследено в глава втора, е намерило подобаващо място в дисертацията. Деецът споделя съдбата на хилядите македонски българи, включили се в дългоочакваната война срещу Османската империя, изоставили стари лични вражди и организационни противоречия. Забележимите прояви на Каназирев като участник в Македоно-одринско опълчение е проследено от Ел. Чалгънова на фона на героичните битки, които българските воини водят срещу вековния поробител при Шаркьой, а по-късно срещу сръбски формирования при Султан тепе и Драмча. И тук някои събития са допълнени с новоиздирени факти. Те са съпроводени с уместни автори съждения за отделни сражения, а също и за загубената война. Подобни анализи са направени и при участието на майор Каназирев в Първата световна война. Той е от водещите офицери на Единадесета пехотна македонска дивизия, съставена преди всичко от военнослужещи по произход от Македония. Проследените в изложението сражения от докторанта са все страници, обогатяващи националната ни история.

Изключително множество по обем и разнообразни по съдържание са историографските новости в трета глава на дисертацията, в която Ел. Чалгънова разглежда събитията след 1919 г., когато „парижките миротворци” обграждат България с изкуствени граници. След възникналите нови противоречия между дейците на македонското освободително движение Каназирев се нарежда сред опонентите на водещата бежанска организация – Съюза на македонските братства в България. По-късно заминава отвъд океана, за да се превърне в един от основателите на Съюза на македонските политически организации в САЩ и Канада – формация, която съществува до днес. В тази част докторантът умело проследява идейните метаморфози у дееца. Във време когато тоталитарните режими обхващат все повече страни в Европа, Каназирев заменя някогашните си революционни и военни възгледи с блянове от сферата на пацифизма. Много от новите му идеи, вкл. за изграждане на Балканска федерация, граничат с утопия и са напълно неприложими, заради което основателно са подложени от докторанта на критичен анализ.

Важно достойнство на труда са новооткритите извори за епохата, чрез които Ел. Чалгънова коригира редица неточности за живота и делото на Каназирев. В резултат на упорита събирателна дейност са привлечени документи и материали от почти всички възможни архивохранилища в страната, което само по себе си в днешно време е постижение. За първи път влизат в научно обращение извори, съхранявани от родственици на дееца и от други частни колекции. Не на последно място са данните, които вероятно за първи път се използват от български изследовател – годишници на училища в САЩ, в които Каназирев преподава, както и демографско-статистически списъци на американските миграционни служби. Впечатлява разнообразието на използваната периодика, вкл. и чуждестранна, както и на обнародваните източници, в т.ч. спомени, дневници, документални издания,

фундаментални трудове. Етично е отдадено дължимото на всеки автор, който се е докоснал до темата.

Изследването може да се обогати при подготовката за бъдещото му отпечатване с добавяне на илюстративен материал – непознати снимки и факсимилета на документи, които докторантът открива и притежава. Така текстът ще стане по-достъпен и интересен за широка аудитория. Препоръка може да се отправи и за промяна на сегашния своеобразен послеслов след 1935 г., включен в заключителния параграф на дисертацията. Тази част би трябвало да се разшири в отделна глава, проследяваща по-детайлно събитията в организационен и личностен план до 1962 г., когато завършва житейския път на Владимир Каназирев.

Представеният дисертационен труд, авторефератът, приложеният списък с приноси и публикации по темата показват, че Елена Чалгънова притежава задълбочени теоретични знания и способност за самостоятелни научни изследвания. Нейните изяви в множество регионални, национални и международни форуми, съпроводени с последвало публикуване на докладите ѝ в специализирани издания, не само препотвърждават тази констатация, но и показват, че в нейно лице научната общественост вече има утвърден млад изследовател на българския национален въпрос.

В заключение намирам, че изложените приноси на дисертационния труд „Владимир Каназирев и българското национално движение (1900–1935)“ и личните качества на докторанта ми дават основание да предложа на уважаемото научно жури да присъди на Елена Христова Чалгънова образователната и научна степен „Доктор“ и с пълна убеденост ще гласувам за това.

06.01. 2017 г.

Доц. д-р Александър Гребенаров